

Z Mionší až na bošilecký mostek

V minulém čísle *Živy* byla v článku o ohrožených broucích z oblasti Beskyd krásná fotografie zachycující atmosféru pralesa Mionší (2015, 3: 128). O tomto nezvykle znějícím pojmenování jsem se chtěla zmínit už v příspěvku o pralesech (2014, 2: XXXII), ale zdá se, že správný čas nadešel až nyní. V návaznosti na jazykové koutky věnované adjektivům odvozeným od zeměpisných jmen se v tomto čísle zastavíme u původu některých názvů.

Nauka o vlastních jménech, jejich tvoření a významu a o jejich fungování ve společnosti se nazývá onomastika, nauka o jménech zeměpisných je toponomastika. Pokud byste měli chuť zalistovat v některé z toponomastických příruček a najít si informace o našich zeměpisných jménech, k nimž máte bližší vztah, lze doporučit několik svazkové dílo A. Profouse *Místní jména v Čechách – Jejich vznik, původní význam a změny* (vydala Česká akademie věd a umění, Praha v letech 1947–57; V. díl této řady napsali J. Svoboda a V. Šmilauer), dále dvousvazková *Místní jména na Moravě a ve Slezsku* od L. Hosáka a R. Šrámka (Academia, Praha 1970 a 1980), popř. malou encyklopedii *Původ zeměpisných jmen* autorů I. Lutterera, L. Kropáčka a V. Huňáčka (Mladá fronta, Praha 1976) nebo Luttererova a Šrámkova *Zeměpisná jména v Čechách, na Moravě a ve Slezsku* (Havlíčkův Brod, Tobiáš 1997, 2004), z nichž vycházím i v tomto příspěvku. Přestože v příručkách najdeme leccos, např. A. Profous zpracoval přibližně 15 500 jmen měst a obcí, mnohá pojmenování zůstávají zahalena tajemstvím a o tom, co naše předky při volbě názvu inspirovalo a vedlo, můžeme jen spekulovat. Převážná většina našich zeměpisných jmen je dědictvím dávné minulosti. Jsou obvykle těsně spjata se slovy s obecným významem nebo s osobními jmény, přestože z dnešního pohledu může být tato motivace mnohdy již zastřená.

Platí to i pro název národní přírodní rezervace Mionší, nejzachovalejšího lesního komplexu Moravskoslezských Beskyd. Slovo Mionší bohužel žádná ze zmiňovaných příruček nepopisuje, ale je nepochybné, že základem je nářeční varianta adjektiva menší – mjenší, z níž se postupně stalo téměř tajemně působící označení Mionší. A proč právě „menší“? Našla jsem dvě možná vysvětlení. Na základě jednoho byla oblast nazvána podle stejnojmenného potoka protékajícího blízko obcí Dolní Lomná; druhé říká, že tento odlehlý les s prudkými svahy byl menší než ostatní lesy v této oblasti. Těžko tvrdit, které z nich má pravdu. Jisté však je to, že v Mionší naštěstí nikdy nedošlo k ničivé těžbě dřeva, protože arcivévoda Bedřich Habsburský, bratranec císaře Františka Josefa I., který v r. 1895 získal těšínské panství, zde těžbu zakázal a nechal si tu vystavět loveckou chatu, v níž jako vášnivý nimrod trávil volné chvíle při lovu tetřevů a jelenů.

1 Pavlovské vrchy (Pálava) při pohledu z Pouzdřanské stepi, tedy z okraje jižních Sudet k jihu. Mezi obcemi Pouzdřany a Uherčice probíhala za druhé světové války hranice mezi protektorátem a územími připojenými k Říši. Na entomologických štítcích pod brouky z té doby proto čeští entomologové psali Uherčická místo Pouzdřanská step. Na území v záběru se před r. 1945 česky příliš nemluvilo. Foto L. Čížek

O jménu Beskydy se v toponymických příručkách dočteme, že je neslovanského, nejspíš thráckého původu. (Thrákové patřili ke skupině indoevropských kmenů, obývali Balkánský poloostrov a přilehlé oblasti východní Evropy. Předpokládá se, že vznikli smíšením původních obyvatel Balkánského poloostrova s indoevropskými kmeny, které přišly do Evropy v rané době bronzové.) Označení Beskydy (slovensky Beskydy, polsky Beskidy, popř. pro některé části Bieszczady, německy Beskiden) je rozšířeno porůznu v celých Karpatech nejen jako název hor nebo vrchů, ale původně i jako slovo beskyd s obecným významem horský předěl, sedlo. Patří do okruhu slov, přenesených k nám tzv. valašskou kolonizací, tedy novým způsobem horského pastevického hospodaření, který se rozšířil po karpatském oblouku z Balkánu, především z Rumunska. Nejstarší doklad jména je z r. 1575. Jednoslovné označení Beskydy se v běžných komunikačních situacích užívá místo přesného názvu Moravsko-slezské Beskydy (vedle nich existují ještě Beskydy Slezské, Slovenské a Nizké), z širšího hlediska jde o vnější Západní Karpaty.

Karpaty, jedno z největších evropských horských pásem, jsou připomínány již ve 2. stol. u Ptolemaia jako *Karpates oros* – řecké oros znamená hora, pohoří. Pojmenování má podle příruček starobylý, předkeltský původ, nejpravděpodobněji thrácký. Para-

lelu praevropského základu karp- (kámen, skála, útes, strž) nalezneme v dnešním albánském karpě (skála, kamení) a v řadě pomístních jmen od severního Španělska a jihovýchodní Francie až po Balkán.

Podobnou situaci, kdy se běžně užívá označení, které není oficiálním zeměpisným jménem, najdeme i jihozápadním směrem od Beskyd, v nejzápadnější části Karpat u obce Pavlov. Jde o Pavlovské vrchy, součást Mikulovské vrchoviny, jimž většinou říkáme Pálava, případně krátce Palava. Vzájemný vztah obou názvů je zajímavý a v polovině 50. let 20. stol. o něm dokonce probíhaly na stránkách brněnské *Rovnosti* diskuze, do nichž se mimo jiné zapojili i básník P. Bezruč a jazykovědec F. Trávníček. První zprávy o vsi se objevují už ve 12. stol., tehdy se však jmenovala Pulín, po svém majiteli Pulovi z rodu pánů z Kounic, který byl ve službách knížete Vladislava I. Blízky horský masiv ve starých písemných pramenech žádné jméno nemá, ale na jižní Moravě se mu vždy říkalo Pálava/Palava podle nářečního výrazu pálava s významem místo, kde prudce žhne slunce, místo sluncem vypálené nebo také sluneční úpal. (Nabízí se srovnání s nářečním tíňava – kde je stín, čerňava – kde se něco černá, plaňava – planá, nerodící půda, trňava – kde je trní.) Pálava nepochybně souvisí se staročeským slovesem pálati (planout, hořet, sátat, žhnout). Pokud tuto oblast znáte, jistě se pojmenování nedivíte. Poněmčením vznikla podoba Pólau, která se potom v němčině mylně považovala za odvozeninu z osobního jména Pól, tedy Paul, Pavel. Místo původního Pulín se v němčině začala užívat varianta Polau a z ní byl teprve dodatečně vytvořen „původní“ český název Pavlov. Pojmenování Pavlovské vrchy je pak už nasnadě.

Na jihu ještě chvíli zůstaneme, ale posuneme se z rozpálených míst k rybníkům do jižních Čech. Někdy se stává, že dobře známe adjektivum a nikdy nás nenapadlo přemýšlet, že k němu musí existovat východiskové zeměpisné jméno. Pro mne k takovým slovům patří bošilecký (mostek, na němž hrály dvě panny v kostku) a tálinský (rybník, který se nahání), známé z oblíbených lidových písní. Kamenný bošilecký mostek vede přes výpusť Bošileckého rybníka, který je zřejmě nejstarším jihocheským rybníkem. Skrývá v sobě s největší pravděpodobností staročeské osobní jméno se základem Boh (např. Boheš, Bohša, Bohuš), respektive jeho domáckou podobu Bošul, doplněnou zdrobňující příponou -ec. Po dávném nositeli staročeského jména Bošulec (nověji Bošilec) byl nejprve pojmenován rybník, později přijala stejný název i vesnice.

Ačkoli se v textech písně o zaplavované cestičce k milé obvykle objevuje krátce tálinský, je přesná podoba tálinský, protože obec ležící nedaleko Písku, jejíž historie sahá až do 13. stol., se menuje Tálín. Podobně jako mnohé jiné názvy obcí, i ten její vznikl z osobního jména Tal přívlastňovací příponou -ín a znamenalo Talův (dvůr). Jméno Tal souvisí se staročeským výrazem tal s významem zástava, záruka, záloha.

Vzhledem k tomu, že je čas prázdnin a dovolených, můžete zmíněná místa vy-užít jako tipy na letní výlety. Jistě nebudete zklamáni.